

CIRKUSZI AKROBATIKA

Alaputatási és szakmódszertani periodika

H. Orlóci Edit: A cirkuszi számzsánerek 8. rész Schleuderbrett (ugródeszka) / 4. befejező rész

Míg cikksorozatom előző részében¹ az Országos Levéltár XIX-I-3-as fondjából vett kis mintáról adtam tájékoztatást, addig mostani írásom a XXIX-I-3-as fond teljes anyagának áttanulmányozása nyomán készült². Előljáróban ki kell térni arra a nyilvánvaló tényre, hogy az iratokat rendezetlenül, ömlesztve tárolják, vagyis az eredeti iktatási szisztéma szerinti dossziékban (különösképpen a nemzetközi levelezés anyagaiban) vegyesen található kis cetliken feljegyzések, szerződések, beszámolók, úti jelentések, artisták képeslapjai stb.

Magától értetődik, hogy a teljes feldolgozás olyan óriási munka lenne, amely egy kutatói gárda több éves tervét adhatná, ám a rendelkezésre álló dokumentáció még ez esetben is meglehetősen hiányos képet nyújthat mind az iratok időbeli szétszórtsága, mind pedig a megőrzött anyagok esetlegességei miatt. A mi esetünkben a komplex történeti feltárásnak a szokásosnál kisebb szeletét képviselheti a levéltári munka.

Természetesen az archivált anyaghoz tárgy- és névmutató vagy egyéb segédlet sem kapcsolódik, vagyis a kutatónak nem áll rendelkezésére valamiféle eligazítás a gyűjtés szempontjait illetően. Kiindulásául tehát külső adatbázist, nevezetesen az orális archívumot hívtam segítségül: "a XX. század második felének ugródeszka csoportjaira vonatkozóan gyakorlatilag ugyanazokat a produciókat sorolta fel valamennyi adatközlő, csak más-más helyi érteken, más-más hangsúlyokkal. Ezek ABC-sorrendben a következők: Faludi, Halassy, Hortobágyi, Lorch, Lukács, Szabó, Urbán és Váradik csoport"³. Megnyitogatva saját jegyzet-fájljaim többségét, ezeket a neveket keresőszóként használtam, és az így kapott adatokat időrendi sorrendbe állítva közlöm az alábbiakban; még egyszer hangsúlyozva, hogy az itt közöltek a legkevésbé sem elégítik ki a teljesség igényét.

Elsőként az ugródeszka csoportokra vonatkozó általános jellegű megállapításokat veszem számba. A lényegét tekintve, ami a magyar csoportok népszerűségét illeti, jól érthető az a szövegrész, mely egy 1965-ös elvi művészeti vitaanyagának (gépírással) stencilezett példánya 7. oldalán olvasható: "a magyar ugródeszka mutatvány ma már annyira fémjelzett a világ nagy cirkuszaiban, hogy idegen ugródeszka együttesek magyaros öltözetben lépnek po- [!] fogadtatás érdekében"⁴.

A második idézet egy olyan, az attraktivitásról rendezett anketon hangzott el, melynek 29 résztvevője között a Színháztudományi Intézet két munkatársa és a MACIVA vezetősége mellett néhány artista is szerepelt, akiknek egyike a következőt mondta: "kb. 8 évvel ezelőtt nem lehetett a Fővárosi Nagycirkuszban a műsorokat mással, mint ugródeszka számmal befejezni. /P. Hortobágyi, Lukács ugrócsoport/. A közönség, mikor behozták az ugródeszkákat, felállt, mert már annyira ismerte ezeket az attrakciókat."⁵.

Mielőtt az egyes csoportokra vonatkozó adatok tárgyalásába kezdenék, álljon itt a nemzetközi levelezésből is egy részlet: "a rendelkezésünkre álló 4 ugródeszkacsoportból a Halasi csoport Amerikába szerződött, a Faludi csoport ugyancsak Amerikában, a Ringling Cirkusznál fog dolgozni, Váradikat saját műsorunkba osztottuk be, így egyetlen ugródeszka csoport lenne még szabad, a 8 Balaton, akik 1968. február első napjaiban végeznek Manchesterben a Belle Vue Cirkusznál"⁶. Az 1968-as szezonra tehát a vállalat négy [!] schleuderbrett szám eladását tervezte, és ezek között nem szerepel a korábbi időszakból jól ismert két legnagyobb, a Lukács és a Hortobágyi.

Faludi

_Eredetileg 7 Magyar néven indultak, már az első alkalommal (1964) kiemelkedő sikerrel dolgoztak². Két évvel később szintén a SZU-ba utaztak ki márc. 31-én (ezt megelőzően az FNC “Búcsúzik a cirkusz” c. műsorában dolgoztak), és prolongációval egészen november 20-ig maradtak. A kiutazással kapcsolatban a csoport névsora is szerepel egy mappában: Faragó András, Losonczi György, Szabó Ferencz, Hegedüs Sándor, Kiss József, Balog Ibolya, Kovács Kati³. A feljegyzések szerint a Balett Intézetből kísérő tanárt is fizetett a vállalat, akik kéthavonta váltották egymást⁹.

Halasi (Halassy)

A Halasi csoport (a későbbiekben váltakozik a 'Halassy' írásmóddal) első említése egy FNC-műsorvázlatban fordul elő, mégpedig különlegesnek mondható alkalommal, mert a deszkacsoportok szinte kötelező érvénnyel záró attrakcióként funkcionálnak. Itt azonban: a sötétben elhangzó nyitány alatt ultraérzékes ruhában táncol egy lány, aki “elől kifut, és hátulról berobban még csak a tűzijáték adta fényben a 7 1/2 Halasi ugródeszka csoport. Közöttük szintén magyar ruhában szalad be a kezében táblával, felirattal a számlány”¹⁰.

Az USA-ba, a világ legnagyobb cirkuszához, a Ringling Brothers and Barnum and Baileyhez szóló szerződésen a csoport aláíróiként a következő nevek szerepelnek: Halassy Mátyás, Nagy János, F[olvashatatlan] István, Babics Sándor, Babics Zoltán, Matus Ferenc, Gulyás Sándor, Szatmári László¹¹. Az oltás miatti közegészségügyi teendővel kapcsolatos egyik feljegyzésen szerepel a csoportfőnök XIX. kerületi lakáscíme¹² is, és a turné indulás előtti megbeszélésének dátumára vonatkozóan is találni utalást¹³.

Egy tervezett holland turnéra vonatkozó két feljegyzés egyikén még 7 és 1/2, másikán már 8 Halasi szerepel, a szám időtartama 8 perc, és érdekességként meg lehet említeni, hogy a Merano cég “folklór és állatszámталanság”-ot kért¹⁴ már 1965-ben.

A következő blokk a húsz hétre szóló Las Vegas-i – igen magas, vagyis a vállalat teljes nyugati devizabevétele (beleértve az impresszált artistáktól származót is) több mint 19 %-át kitevő gázszival¹⁵ kötött – szerződést és azzal kapcsolatos levelezést tartalmazza. A szerződés aláírását a Ringling cég prolongációs jogának figyelmen kívül hagyása mellett engedélyezte a MACIVA vezérigazgatójának nevében a nemzetközi osztály vezetője. Utóbb aztán a felelősséget elhárítva, Margitta elvtárs retirált, és azt közölte, hogy ha Rhodin mégis “lemond róluk, és Dobritsch szerződés sincs, akkor természetesen haza kell jönniök”¹⁶. Az általa felkínált lehetőség, hogy 1967-re éves szerződésbe veszik a csoport tagjait¹⁷ (a közismerten alacsony artistafizetések mellett). Figyelembe véve a százszoros kereseti lehetőséget, nem lehet kérdés, hogy a csoport vezetője és tagjai vajon kiléptek-e a vállalattól vagy sem. Egy másik kimutatás szerint egyébként 1967 elejére is küldtek be szerződést (a párizsi Olympiához)¹⁸.

Végül fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a vezető artisták kifejezetten segítették a vállalat üzletkötési tevékenységét. Halassy Mátyás egyik levelében utal egy 10000 \$-os elpuskázott lehetőségre, valamint arra, hogy kérésére Al Dobritsch (a világ talán legnagyobb gázszistandja fölött deponáló ügynök) Pestre is el fog látogatni¹⁹.

Hortobágyi

Hortobágyi József segítőkészségére is több adat szolgál bizonyítékkal, közvetített Pangrazionak²⁰ és Egnis Togni igazgatónak²¹, Heitz György pedig – a művészeti osztály referense, későbbi vezetője – egy úti jelentésében arról számolt be, hogy a zürichi repülőtéren Franz Althoff igazgató és Hortobágyi József

várta őt²².

Mint ismeretes, már a két világháború között is működött a család több tagjának közreműködésével az attrakcionális ugródeszka produkció, Hortobágyi Károly (1899-1973) révén egyfajta folyamatosság is van a különböző csoportok között. A számok erőssége a különböző vezetők alatt nyilván változó lehetett, mindenesetre az egyik fénykorát József idején érte el, később Lali, ill. Tibi is alakított csoportot. Két dokumentum tartalmazza a csoporttagok neveit. Egy nagy valószínűséggel 1959-ből származó irat szerint: Hortobágyi Tibor, Hortobágyi József, Hortobágyi Károly, Chovanetz Tibor, Kovács Lajos, Szilágyi Béla, Cser József²³; 1963-ból pedig: Hortobágyi József, Cser József, Cser Géza, Kovács Lajos, Szilágyi Béla, Sebestyén Elek, Milik Gábor, Mucsi Károly, Skrabán György²⁴.

Időrendi sorrendben a következő országokba szóló szerződések dokumentálhatók: Szovjetunió²⁵, Románia²⁶, Lengyelország, majd Csehszlovákia²⁷, Anglia²⁸, Zirkus BRD (Karl Althoff)²⁹ és Svájc (Circus Knie)³⁰. Az útlevél-ügyintézés miatt voltak kiszolgáltatottak az artisták, ennek érdekében kellett pl. beküldeni minél hamarabb a szerződéseket³¹.

Lorch

Tudomásom szerint ők az egyedüli igazi – már az első világháború előtt is cirkusztulajdonos³² – komédiás família, akik ugródeszka csoportot tudtak alapítani³³, de hozzá kell tenni azt is, hogy Hortobágyi Károly tanítványaiként³⁴. “Tisza”, ill. “Balaton” néven dolgoztak, az első szezonban (Izrael, Jugoszlávia) meglehetősen gyenge volt a teljesítményük³⁵, de utóbb szépen összeállt a szám.

Lorch Károly vezetésével a 8 Balaton 1967.12.21-től a manchesteri Belle Vue Cirkusznál dolgozott 6 hét és 3 napot³⁶. Billy Smarthoz is ajánlották a számot³⁷,

és egy további levélben említik még a csoportot, melyet Landes Kurt, a nemzetközi osztály vezetője írt Buenos Airesbe a DAEFA céghez Noriega úrnak³⁸.

Lukács

A XXIX-I-3-as fondból időrendben az első értesülés a csoport kibővüléséről szól, Lukács Iván és József 1959-ben kapott működési engedélyt³⁹. A produkciót meglehetősen sok helyre oferálták ki, pl. 1962-ben is a külföldre utaztatható számok között szerepelt⁴⁰. Ismeretes azonban a szakmai közmondás, mely szerint egy szerződés csak a hazatérés után, vagyis akkor biztos, ha már megvalósult. Az aláírt dokumentum sem bizonyítja tehát egyértelműen annak abszolválását, de a tartózkodási helyként megadott külföldi város vagy cirkusz igazolja legalábbis a munka megkezdését.

Ezt a körülményt szem előtt kell tartani az alább felsorolt szerződések kapcsán. Az 1963.04.09.-09.15. közötti időszakban az osztrák nemzeti cirkusznál, a Rebernignél dolgozott a 7 Lukács 26 garantált játszónap mellett⁴¹, 1964-ben a Cirque Rancynál Franciaországban⁴², 1964.12.22-től 12 előadást teljesítettek a londoni Palladiumban⁴³. 1965 májusában Coventryből írt Lukács Ferdinánd Sebestyén Elek korábban elvesztett útlevelével kapcsolatban, és számolt be a további szerződésekről (Madrid, Casablanca, Goteburg Tivoli, Stockholm Tivoli)⁴⁴, novemberben Münchenből írta, hogy (visszavárólag) megküldte a beiruthi és blackpooli szerződéseket, kilátás van Las Vegas Tropicánara⁴⁵.

Hónapokra bontottan maradt fenn egy kimutatás a gázsikról, mely szeint a csoport 1967.12.23.-1968.01.08. Barcelonába (Palacio Municipal de Deportes de), a március és november közti időszakra pedig Németországba, a Sarrasani Cirkuszhoz kapott szerződést. A fentiek alapján megállapítható, hogy a Lukács csoport a legjobb helyeken dolgozott, vagyis a magyar artistatársadalom vezető rétegéhez

tartozott.

Urbán

_Meglehetősen nehezen indultak, az 1963-as bemutató nyomán elveszítettek egy lengyel szerződést⁴⁶, de utóbb szépen belelendültek a munkába. Még ebben az évben Jugoszláviába (Circus Adria) kapták a vállalati értesítést, hogy az 1964-es szezonra Csehszlovákiába akarják beosztani őket⁴⁷, és Palma de Mallorcára azt a felszólítást, hogy igyekezzenek további szerződéseket kötni⁴⁸.

Családi számként működött ez a produkció is, az Arnardo Cirkuszhoz szóló norvég szezonszerződésre vonatkozó gazdasági megállapodáson a következő nevek szerepelnek: Urbán Károly, Urbán Károlyné, Urbán Róbert, Urbán Gábor, Hudi László, Richter Lajos⁴⁹. A cég 25 játszónapot garantált, nem fizetett sokat, de a nemzetközi osztály előadója szerint a gázsí, "státuson kívüli artistákról lévén szó, elfogadható"⁵⁰. Ekkoriban 12 %-os impresszálási díjat kellett beszolgáltatni⁵¹ (természetesen akkor is, ha a szerződést maga az artista kötötte). Mint rendszeren, Urbánéknál is az útlevel-ügyintézés volt a vállalat legfőbb fegyverténye / fegyvere: "szíveskedjék 1965 januárra szóló kopenhágai szerződését legsürgősebben beküldeni, ellenkező esetben Hudi kiutazását nem engedélyeztethetjük"⁵².

Urbán Károly 1964 októberében Osloból, 1965 januárjában Kopenhágából írt levelet a vállalat igazgatójának, Budai Imrének⁵³, és ő is közreműködött a vállalat nemzetközi kapcsolatainak bővítésében: "a Spanische National Cirkusz (Cirkus Williams) Igazgatóságának a felkérésére, mivel gazdasági kapcsolatot óhajtanak teremteni... felkértek, hogy ebben az ügyben segítségükre legyenek"⁵⁴.

1966-ban Németországból érkeznek a vállalathoz a levelek⁵⁵, melyeket elolvasva a legplasztikusabb képet kaphatjuk egy csoport összetartásának nehézségeiről: az egyik igazgató nem fizette ki őket; a gondoltnál is nagyobb a hátralékuk; a csoporttagok folyton hazautazással fenyegetnek; a felkínált lakókocsi nem felelt meg egyiküknek, a vásárolt campinget tönkretették; a saját kocsijavítása 4000 márkába került, új emberre van szükség, de X és Y semmiképpen sem jöhet szóba, "mivel emberi magatartásuk, jellemük egyetlen kollektívában sem tűrhető el!!! Az utóbbi lop is!"⁵⁶...

Időrendben az utolsó híradás felülük Landes Kurtnak, (a nemzetközi osztály vezetőjének) levele Carola Williamshez Kölnbe, melyben örömet fejez ki amiatt, hogy elégedettek Urbánékkal, ám a prolongációhoz nem tud hozzájárulni, mivel nem fizetik a százalékot⁵⁷. A szakmai köztudat azt tartja számon róluk, hogy utóbb Ausztráliában telepedtek le, ahol a Stardust cirkusz napjainkban is hirdeti a magyar trenírozottságú ugródeszka csoportját⁵⁸.

Váradi

A levéltári adatok teljes mértékig megerősítik azokat az információkat, amelyek a Weisz Nándor életútját felvázoló cikkünkben szerepelnek⁵⁹. Csak apróságokkal lehet kiegészíteni a képet, pl. hogy az athéni turné vezetője nagy megkönnyebbüléssel vette az erősítésként érkezett csoport hangulatjavító hatását, mely nagyrészt a hozzáállásuknak és a KISZ-szervezetnek volt köszönhető⁶⁰.

[1 http://www.epa.hu/01400/01461/00015/pdf/EPA01461_cirkuszi_akrobatika_2012_01_03_horloci.pdf](http://www.epa.hu/01400/01461/00015/pdf/EPA01461_cirkuszi_akrobatika_2012_01_03_horloci.pdf)

[2](#) A jelenlegi lapszámnak egy másik cikkében ismertetem a fondjegyzéket.

[3](#) Érdekes, hogy a felsorolásból kimaradt a Marosi csoport, amely pedig az 1980-as évek első felében többször is dolgozott az FNC-ben, és az 1977-es NDK-ban (és Nyugat-Berlinben) turnézó magyar társulat műsorfüzetében (Morosi névvel) is szerepel. Utólagos rákérdezés nyomán azonban valamennyien fel tudták idézni, Szabady Béla azt is említette, hogy 1981-ben Görögországban együtt dolgoztak, a csoport privát emberekből alakult, csináltak négyembert, perzzsel ötöt is.

[4](#) XXIX-I-3 67-es doboz

[5](#) XXIX-I-3 26-os doboz (1965.01.11.)

[6](#) XXIX-I-3 17-es doboz (1967.09.22.)

[7](#) XXIX-I-3 35-ös doboz (1964.12.08.)

[8](#) XXIX-I-3 14-es doboz (1966.11.03.)

[9](#) XXIX-I-3 36-os doboz (1966.02.10.)

[10](#) XXIX-I-3 26-os doboz (1965.05.27.)

[11](#) XXIX-I-3 14-es doboz (1965.07.28.)

[12](#) XXIX-I-3 19-es doboz

[13](#) XXIX-I-3 12-es doboz (1965.12.10.)

[14](#) XXIX-I-3 19-es és XXIX-I-3 16-os doboz (1965.08.11.)

[15](#) Az összeg szerepel ugyan a szerződésen, de a nyilvánosságra hozatalától tartózkodom. A számítás alapja az, hogy ismert az USA-turné heti gázsija is /XXIX-I-3 16-os doboz (1965.09.04.)/, és a 49-es doboz 1966. évi devizabeszámolójában pedig a következő szövegrész olvasható: "vállalati szinten az összes tőkés devizahozam 46,0 %-át a turné képviseli".

[16](#) XXIX-I-3 18-as doboz (1966.11.22.)

[17](#) XXIX-I-3 19-es doboz (1966.09.23.)

[18](#) XXIX-I-3 20-as doboz

[19](#) XXIX-I-3 19-es doboz (1966.08.05.)

[20](#) XXIX-I-3 24-es doboz (1967.12.29.)

[21](#) u.o. (1967.08.17.)

[22](#) XXIX-I-3 36-os doboz (1966.06.27.)

[23](#) XXIX-I-3 14-es doboz

[24](#) XXIX-I-3 10-es doboz (1963.03.13.)

[25](#) XXIX-I-3 63-as doboz (1959.03.04.)

[26](#) XXIX-I-3 13-as doboz (1959.01.30.)

[27](#) u.o. (1959.09.02.)

[28](#) XXIX-I-3 35-ös doboz (1961.05.18.)

[29](#) XXIX-I-3 16-os doboz (1965.10.04.)

[30](#) XXIX-I-3 19-es doboz (1966.05.12.)

[31](#) XXIX-I-3 12-es doboz (1965.10.30.)

[32http://www.cirkuszkutato.hu/gyujtemeny_online_internationale_artisten_revue_1891-1909.htm](http://www.cirkuszkutato.hu/gyujtemeny_online_internationale_artisten_revue_1891-1909.htm)

[33](#)Zsilák György – Fudi (anyja neve: Lorch Gizella) zemélyes közlése szerint a felsorolt szerződéseket teljesítették, és a csoport 1973-ig dolgozott.

[34](#) XXIX-I-3 24-es (1967.05.14.)

[35](#)u.o.

[36](#) XXIX-I-3 22-es doboz (1967.10.26.)

[37](#) XIX-I-3 24-es doboz (1967.10.03.)

[38](#) XXIX-I-3 22-es doboz (1968.05.31.)

[39](#) XXIX-I-3 63-as doboz (1959.06.25.)

[40](#)u.o. (1962.07.09.)

[41](#) XXIX-I-3 10-es doboz (1963.04.05.)

[42](#) XXIX-I-3 35-ös doboz (1964.07.07.)

[43](#) XXIX-I-3 10es doboz (1964.07.24)

[44](#)XXIX-I-3 12-es doboz (1965.05.08.)

[45](#) XXIX-I-3 18-as doboz (1965.11.30.)

[46](#) XXIX-I-3 63-as doboz (1963.02.23.)

[47](#) XXIX-I-3 12-es doboz (1963.10.07)

[48](#) XXIX-I-3 35-ös doboz (1963.12.23.)

[49](#) XXIX-I-3 11-es doboz (1964.05.01)

[50](#) u.o. (1964.03.13)

[51](#) XXIX-I-3 15-ös doboz (1964.04.06.)

[52](#) XXIX-I-3 18-as doboz ([1964.]10.02.)

[53](#) XXIX-I-3 12-es doboz (1964.10.14.) és (1965.01.06)

[54](#) u.o. (1966.06.14.)

[55](#) XXIX-I-3 18-as doboz (1966.06.14.), (1966.07.04), (1966.07.13.), (1966.11.01)

[56](#) u.o. (1966.07.13.)

[57](#) XXIX-I-3 23-as doboz (1967.08.09.)

[58](#) „You will also witness a large flying Trapeze Troupe, a spectacular 10 person Hungarian trained Teeter Board (springboard) act” <http://www.stardustcircus.com.au/about-us/>

[59](#) http://www.epa.hu/01400/01461/00015/pdf/EPA01461_cirkuszi_akrobatika_2012_01_01_weiszn.pdf

[60](#) XXIX-I-3 12-es doboz

megjelenik minden negyedévben